

Література

1. Болтівець С. Освіта для дорослого населення сучасної України / С. Болтівець // Директор школи. – 2010. – № 1.
2. Вершловський С.Г. Взрослый как субъект образования / С.Г. Вершловський // Педагогика. – 2003. – № 8.
3. Віаніс-Трофименко К.Б. Підвищення професійної компетентності педагога / К.Б. Віаніс-Трофименко, Г.В. Лісовенко. – Х. : Основа, 2007. – 176 с.
4. Пилюгина С.А. Повышение квалификации учителя школы: методика андрагогического сопровождения профессиональной деятельности учителя / С.А. Пилюгина // Инновации в образовании. – 2006. – № 4.

ДМИТРЕНКО Л.В.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Найважливішими соціальними інститутами, на які покладено відповідальність за навчання й виховання молоді, як відомо, є сім'я та школа. Це підкреслено й у цілому ряді законодавчих документів, зокрема в Законі України “Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст.

У сім'ї та школи спільна мета – виховати особистість, здатну реалізувати себе в громадянському, професійному й сімейному аспектах. Ці дві суспільні інституції доповнюють одна одну в усебічному та гармонійному розвитку дитини й мають свою специфіку.

Сім'я – головний інститут молоді. Він є персональним середовищем життя й розвитку особистості, якість якого визначається параметрами конкретної родини, а саме: взаєминами її членів, особливістю структури сімейного життя, принципами розподілу сімейних ролей, їхнім використанням; індивідуальністю подружжя (характер, ціннісні орієнтації, смаки, звички, особливості потребнісно-мотиваційної сфери тощо); соціальним призначенням кожного суб'єкта родинних взаємин [1].

Навчальний заклад – один з важливих інститутів суспільства, що виконує соціальні функції, основною серед яких є формування особистості як невід'ємної частини соціуму, її ціннісних орієнтацій. Важливим призначенням школи є адаптація особистості до умов соціального оточення, професійно-економічна орієнтація молоді, а також трансляція й поширення культури в суспільстві.

В ідеалі ці дві суспільні інституції збагачують дитину досягненнями, які виробила культура, за принципом доповнюваності й тим самим сприяють її гармонійному та всебічному розвитку.

Проте останнім часом з тих чи інших причин школа й сім'я перебувають у стадії перманентної конфронтації. Шкільні педагоги та класні керівники дають негативні характеристики сім'ї, звинувачуючи батьків у самоусуненні від виховання власних дітей, у брутальному, навіть жорстоко-

му ставленні до них. Батьки, у свою чергу, зневажливо ставляться до вчителів, вказуючи на їхній низький професійний рівень, невисокі моральні якості. У багатьох сім'ях не вважають за необхідне звертатися до педагогів з приводу проблем, які виникають у батьків з вихованням власних дітей. Батьки звертаються до педагогів, але тоді, коли вже буває пізно.

Сім'я і школа – потенційні природні партнери у вихованні дітей – часто виявляються реальними супротивниками, а поміж ними в епіцентрі ворожих взаємин і агресивних висловів постає дитина, яка вимушена пристосовуватися, лицемірити, що й призводить до проявів аморальної поведінки.

Попри все, гострота проблеми взаємодії школи та сім'ї в сучасних умовах може бути знята за певних умов. Необхідно, аби суб'єкти взаємодії усвідомили й перетворили реально існуючі зв'язки та на цьому ґрунті вибудовували основи культури й професіоналізм, такі необхідні для розв'язання проблем дитини.

Школа завжди прагнула до взаємодії із сім'єю. Це знаходило своє відображення в корекції сімейного виховання, у педагогічній просвіті батьків, у нескінченному “листуванні” з батьками з приводу навчання та поведінки їхніх дітей, у викликах батьків до школи тощо. Контакт з батьками як взаємодія може бути встановлений лише за умови, що обидва суб'єкти усвідомлюють: тільки спільними зусиллями можна створити умови для розвитку та виховання дитини, допомогти їй у набутті необхідного соціального досвіду, тобто за умови соціально-педагогічного партнерства обох виховних інституцій.

Партнерство – особлива форма взаємодії школи й сім'ї при рівній участі кожної інституції у вихованні дитини відповідно до специфіки кожної.

Ми визначаємо *соціально-педагогічне партнерство сім'ї і школи* як детально пророблену й гнучку форму співробітництва, побудовану на чіткому розподілу ролей, відповідальності, співучасті у вихованні та навчанні дітей, які вміщують соціальні й педагогічні аспекти.

Метою соціально-педагогічного партнерства є підвищення ролі кожної соціальної інституції в досягненні спільної мети, забезпечення їх взаємодії. Проблемам сім'ї й сімейного виховання, а також партнерських відносин школи та сім'ї в навчанні й вихованні дітей присвячені наукові та науково-методичні праці українських (Т. Кравченко, Т. Олексієнко, В. Пустовіт, О. Бойко) і російських (Т. Волікова, Т. Гаврілова, І. Гребеніков, Р. Капролова та ін.) дослідників.

Метою статті є розкриття сутності соціально-педагогічного партнерства, умов та шляхів його розвитку в досягненні мети виховання дітей.

Визначальна умова взаємодії цих двох суб'єктів – батьків і педагога (класного керівника) – будується на декількох основних принципах та функціях [3].

Принцип згоди забезпечує обопільне розуміння виховної мети й взаємної довіри партнерів при створенні сприятливих умов для життя дитини:

– школа розкриває мету виховання, родина осмислює її, висловлює думку;

- школа повідомляє про свої функції, родина висловлює думку про продуктивність цих функцій;
- школа наділяє обов'язками, родина погоджується створювати необхідні умови;
- школа відкриває психологію любові, родина навчається мистецтва любити дітей.

Принцип поєднання допомагає зберегти гармонійність шкільних і сімейних норм та вимог до дитини:

- школа оповіщає про педагогічні вимоги, родина підтримує ці вимоги;
- школа інформує про хід розвитку дітей, родина повідомляє про проблеми сімейного виховання;
- школа ознайомлює з виховними заходами, родина погоджується сприяти їм;
- школа пред'являє свою роботу, родина вносить корективи в сімейне виховання.

Реалізація цього принципу ґрунтується на всебічному вивченні особистості дитини на основі комплексу педагогічних та психологічних методик.

Принцип співпереживання, спрямований на збереження високого рівня доброзичливості двох партнерів як умови їх взаємодії й поваги один до одного:

- школа виявляє належну увагу батькам, родина дякує і приділяє відповідну увагу;
- школа виховує в дітей любов до родини, а вона засвідчує безумовну повагу до школи;
- школа знайомить з подіями школи, родина виявляє цікавість до життя всіх дітей.

Принцип причетності сприяє домовленості про взаємну турботу й поліпшення життєдіяльності дитини:

- школа інформує про свої потреби, родина надає матеріальну допомогу;
- школа запрошує обговорити проблеми, родина бере участь в обговоренні проблем;
- школа просить про забезпечення дитини, родина забезпечує дитину необхідними засобами.

Принцип спільної діяльності передбачає реальні спільні дії, які сприяють розвитку дитини:

- школа інформує про плани роботи, родина оцінює вплив школи на дітей;
- школа розкриває складні проблеми, родина визначає міру сприяння їхньому вирішенню, родина відгукується на запрошення й бере участь;
- школа повідомляє про необхідність допомоги, родина пропонує допомогу та висуває пропозиції;
- школа організує спільну справу, родина бере участь у ній.

Отже, принципи союзу “школа – родина” збагачують сімейне виховання цивільними, загальними мотивами, об’єднуючи соціальну та персональну сторони життя дитини.

Діагностика виховного потенціалу сім’ї, тобто вивчення її з точки зору виконання своєї виховної функції, визначення умов і факторів, які впливають на розв’язання виховних завдань, є також важливою умовою розвитку соціально-педагогічного партнерства обох соціальних інституцій. До методів діагностики належать такі: документалістики, опосередкованого й прямого вивчення родини, а також спостереження.

Діагностика сім’ї – найважливіша складова роботи класного керівника й школи в цілому з родиною учнів. Вона може бути попередньою, оперативною й підсумковою та допомагає виявити проблемні ситуації в окремих родинах і обрати правильну лінію поведінки педагогів та батьків учнів. Попередня діагностика потребує використання для підготовки: батьківських зборів; тематичних та індивідуальних консультацій; позакласних заходів; поїздок та екскурсій; планування позакласної роботи з колективом учнів; аналізу роботи з класом. Оперативна діагностика необхідна для розв’язання конфліктних ситуацій у родинах під час підготовки до співбесід між школярами, вчителями й учнями. Підсумкову діагностику доцільно проводити наприкінці навчального року за результатами участі класу у святах, конкурсах і фестивалях. Це необхідно для оцінки проведеного заходу через сприйняття всіма присутніми, що дасть змогу вдосконалювати роботу з родиною й учнями. Добре організована підсумкова діагностика роботи школи в цілому й виховної системи школи зокрема допомагає в оперативному розв’язанні питань якісного просування колективу у своєму розвитку, плануванні заходів, ефективність яких не викликає сумнівів [5].

На основі діагностики здійснюється планування та організація роботи з формування педагогічної культури батьків у вихованні дітей як на загальношкільному рівні, так і на рівні класних керівників. Під педагогічною культурою батьків ми розуміємо суму психолого-педагогічних, фізіологічних і правових знань, а також умінь і навичок, набутих у процесі виховання. Шляхами підвищення педагогічної культури є психолого-педагогічна освіта, звернення до джерел народної педагогіки, а також самоосвіта батьків.

Основними формами співпраці класного керівника з батьками та підвищення їх педагогічної культури є масові, серед яких найпоширеніші – загальні батьківські збори. Раціонально такі збори проводити на початку та наприкінці навчального року або як тематичні. До порядку денного зборів на початку навчального року класний керівник вносить такі питання: особливості викладання предметів, зміни в режимі роботи школи, нові можливості вибору дисциплін, можливі освітні маршрути дітей відповідно до їхніх вікових та психологічних характеристик, особливості в поведінці учнів, пріоритети й цінності цього віку тощо.

Цікавою формою можуть стати збори-прецеденти, запропоновані ро-сійськими вчителями (прецедент – від лат. *praecedens* – той, що передує, попередній випадок, що мав місце раніше і є прикладом для подальших випадків). Такі збори проводяться за участю батьків з різних класів і навіть паралелей, на них обговорюються різні проблеми й досвід їх вирішення. Одним з прийомів початку зборів може бути відеозапис або інсценування проблемної ситуації з подальшим обговоренням у групах, висловлювання своїх думок, обмін досвідом [8]. Нетрадиційні форми проведення батьківських зборів, як показує досвід, добре зарекомендували себе. Саме такі збори із задоволенням відвідують батьки, бо на них не розповідатимуть про всіх про недоліки та помилки дитини або про кількість грошей, яку потрібно здати на потреби класу.

Організація групових форм роботи передбачає спілкування батьків тих учнів, які мають схожі особистісні або навчальні проблеми, за участю фахівців (лікарів, психологів, учителів-предметників). Такі зустрічі дають змогу організувати глибоке обговорення однієї проблеми, цікавої тільки цим батькам, з'ясувати, що не тільки в їхній сім'ї є така проблема, дізнатися про досвід тих, хто цю проблему вирішив.

Індивідуальна форма є найактуальнішою формою роботи з батьками в умовах особистісно орієнтованої освіти. Але класний керівник може відчувати певні труднощі, бо не кожний батько або мати допускають можливість повного заглиблення чужої людини в життя сім'ї. Тому важливо пам'ятати такі правила: починати й закінчувати будь-яку розмову з батьками необхідно зі схвалення дитини; не викликати до школи, а запрошувати на зустріч, у разі потреби порадитися з батьками, бо ніхто краще за них не знає, який підхід потрібен їхній дитині. На індивідуальні зустрічі можна запрошувати фахівців (психолога, логопеда, шкільного лікаря).

Важливою умовою ефективного соціально-педагогічного партнерства педагогів і батьків є гармонізація відносин між ними, зокрема характеру спілкування. Ця проблема складна й багатоаспектна. У науковій літературі усталася думка, що педагогічне спілкування організується на основі вмілого використання ряду соціально-педагогічних принципів [4]. Узагальнюючи їх, можна сказати, що в їх основу покладено зацікавлене ставлення, доброзичливість, істинне бажання допомогти з боку учителя, довіра з боку сім'ї, а також інформаційне взаємозбагачення обох інституцій – школи й сім'ї.

Специфічною формою спілкування є діалог, в якому інша людина сприймається як рівний співрозмовник з правом на власну позицію, з притаманною тільки йому системою цінностей, з індивідуальним способом сприйняття світу.

Психологи розглядають діалог як “відкрите спілкування”, оскільки його учасники відкривають один в одного те, що з ними в дійсності відбувається. Учасники діалогу – це партнери у власному розумінні слова, спів-авторства, взаємної підтримки та взаємодопомоги.

Довірливе спілкування між педагогами й батьками встановлюється в тому випадку, якщо останні бачать в учителеві толерантного та терплячого співрозмовника. Терплячий співрозмовник – це людина, що вміє слухати. В арсеналі професійних засобів педагога вміння слухати – одне з найважливіших. Той, хто дійсно вміє слухати, не тільки не перериває співрозмовника, а й не заважає йому висловити все, що в нього на душі. Він уміє його почути. Один з основних принципів особистісно орієнтованого підходу видатного вченого К. Роджерса – “гарне слухання”. Перше, що необхідно для “гарного слухання”, це зосередитися на розмові, сконцентрувати увагу на людині, яка звертається по допомогу. Щоб почути співрозмовника, треба звертати увагу не тільки на його слова, але й на міміку, жести, інтонацію. Почути співрозмовника – означає зрозуміти, що саме він переживає.

Спеціалісти зі спілкування пропонують зм’якшувати в діалозі судження, оцінки та поради введенням слів “мені здається”, “я гадаю”, “думаю, що” тощо.

Головна умова встановлення діалогу учителя й батьків – прийняття та об’єктивна оцінка вчителем їх дитини. Тільки на цій основі виникає довіра до педагогічних порад. Особливо прихильно батьків до вчителя позитивне становлення до їх дитини, вміння знайти в ній щось добре, опора на краще, віра в те, що він може бути і буде кращий – і як учень, і як особистість – “оптимістична гіпотеза”.

Досвід свідчить, що в спілкуванні педагогів і батьків можуть виникати конфліктні ситуації. Конфлікт у педагогіці і психології трактується як розбіжність у поглядах, переконаннях, критеріях оцінювання життєвих явищ, світогляді, ставленні до об’єктів навколишнього середовища. Але водночас конфлікт – джерело розвитку. Вирішений конфлікт сприяє позитивному розвитку, прогресу учня у відносинах у класі та з батьками, самого педагога. А невирішений – збільшує негативні відносини, порушує нормальний освітній процес, руйнує існуючі контакти учителя й учнів, батьків і дітей, стирає позитивні явища в класі та сім’ї. Тому класний керівник повинен володіти теорією діалектичного протиріччя й конфлікту. У цьому йому допоможе педагогічна та психологічна література.

Зробивши аналіз рівня конфліктності своїх відносин з батьками, класний керівник вибирає адекватні способи вирішення конфлікту: зведення незначних, несуттєвих проблем відносин до гумору; компроміс (дії на основі взаємних поступок); перенесення уваги на інші, важливіші об’єкти відносин (з тим, щоб повернутися до невирішених проблем на хвилі доброзичливості, спокою, педагогічного такту); вираження (підкреслене) довіри, піклування, прихильності, любові до дитини й батьків; тимчасова відмова від своїх потреб; вміння поставити себе на місце протилежної сторони, прийняти на основі цього правильне рішення й побудувати логіку дій.

Аналіз причин виникнення конфліктних відносин, а також способів виходу з конфліктів з урахуванням конкретних необхідних умов допомагає класному керівнику управляти ситуацією виникнення, розвитку й вирі-

шення конфлікту, зробивши його джерелом розвитку відносин з батьками, засобом підвищення ефективності всього освітнього процесу.

Висновки. Отже, сім'я та школа – природні партнери у вихованні дітей. Визначальними умовами ефективної взаємодії цих двох суб'єктів є: побудова відносин на декількох основних принципах і функціях кожної інституції; діагностика виховного потенціалу сім'ї учнів як основа надання школою їй педагогічної підтримки. Метою цієї діяльності є формування й розвиток педагогічної культури батьків. Важливою умовою соціально-педагогічного партнерства педагогів і батьків є гармонізація відносин між ними, зокрема характеру спілкування, культури вирішення питань у конфліктних ситуаціях.

Література

1. Бойко О.П. Партнерство школи, сім'ї та органів самоорганізації населення у справі соціалізації молоді / О.П. Бойко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 2.
2. Голубенко М.К. Школа та батьки. Навчаємо співпраці / М.К. Голубенко. – К. : Шкільний світ, 2009.
3. Гликман И. Школьный учитель и родители учеников: на чем строится их взаимодействие / И. Гликман // Директор школы. – 2004. – № 9.
4. Десятов Т.М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / Т.М. Десятов, О.М. Коберник, Б.Л. Тевлін, Ю.М. Чепурна. – Х. : Основа, 2003.
5. Зиятова М. Диагностика взаимодействия семьи и школы / М. Зиятова, В. Ларина // Директор школы. – 2006. – № 6.
6. Кравченко Т. Взаємодія сім'ї і школи : принципи реалізації / Т. Кравченко // Освіта і управління. – 2007. – Т. 10. – № 1.
7. Постовий В. Сім'я і сімейне виховання. Концепція / В. Постовий // Рідна школа. – 1996. – № 11–12.
8. Рибальченко І.М. Взаємодія з батьками / І.М. Рибальченко. – Х. : Основа, 2007.
9. Сімейний кодекс України, прийнятий 10 січня 2002 р. – К. : Істина, 2002.
10. Сухомлинський В.А. Батьківська педагогіка / В.А. Сухомлинський. – К., 1978.

ЄРМАК Ю.І.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОПІЗНАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Професійне становлення майбутнього вчителя відбувається у вищому педагогічному навчальному закладі, коли в нього формується ставлення до себе, до дітей, до професії вчителя. Успішність професійного становлення студентів залежить від того, який сенс має для них професія вчителя, яким чином розкриваються й реалізуються їх потенційні сили в навчально-